

становиться землею обетованою, куди стремиться душа і де людина «приймає хрещення в ім'я любові» [6].

Список использованной литературы

1. Гачев Г. Д. Ментальность народов мира / Г. Д. Гачев. — М.: Эксмо, 2003. — 544 с.
2. Гребнева М. П. Концептосфера флорентийского мифа в русской литературе : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : спец. 10.01.01 «Русская литература» / М. П. Гребнева. — Томск, 2009. — 33 с.
3. Гревс И. М. Тургенев и Италия : (культурно-исторический этюд) / И. М. Гревс. — Л.: Изд-во Брокгауз-Эфрон, 1925. — 126 с.
4. Зайцев Б. К. Собр. соч. : в 5 т. / Б. К. Зайцев. — М.: Русская книга, 1999. — Т. 3 : Звезда над Булонью. Романы. Повести. Рассказы. Книга странствий. — 576 с.
5. Меднис Н. Е. Формирование флорентийского интерпретационного кода в русской поэзии XIX—XX веков [Электронный ресурс] / Н. Е. Меднис. — Режим доступа : <http://kniga.websib.ru/text.htm?book=35&chap=10>.
6. Муратов П. П. Образы Италии [Электронный ресурс] / П. П. Муратов. — Режим доступа : http://az.lib.ru/m/muratow_p_p/text_0010.shtm.
7. Ростопчина Е. П. Сочинения графини Е. П. Ростопчиной / Е. П. Ростопчина. — СПб, 1890. — Т. 2 : Проза. — 1890. — 463 с.

О. С. АННЕНКОВА

ФЛОРЕНТИЙСЬКИЙ МІФ ЄВДОКІЇ РОСТОПЧИНОЇ

У статті розглядається повість Е. П. Ростопчиної «Палаццо Форлі» з огляду реалізації у творі універсального й авторського міфу про Флоренцію; констатується новаторський характер повісті та аналізуються особливості творення і функціонування флорентійського міфу письменниці.

Ключові слова: міф, флорентина, універсальний міф, авторський міф, міфопоетична реальність, духовна сутність.

E. ANNENKOVA

THE FLORENTINE MYTH BY YEVDOKIYA ROSTOPCHINA

This article deals with E. Rostopchina's novel "The Forli's Palazzo" from the viewpoint of realization in it the universal and author's myth of Florence; stated the novel's innovative character; analyzed the particularities of creation and functioning of the writer's Florentine myth.

Key words: myth, florentina, universal myth, author myth, mithopoetic reality, spiritual essence.

Стаття надійшла до редколегії 6.02.2014 р.

УДК 821.161.2-1.09»18»

Г. І. АТРОШЕНКО, Н. С. ДЬЯЧЕНКО

ІДЕЯ ГАРМОНІЇ ВСЬОГО ОРГАНІЧНОГО СВІТУ В ПОЕТИЧНІЙ МОДЕЛІ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА

У статті з'ясовується ідея гармонії світу в поетичній моделі Якова Щоголева. Визначається пантеїстична основа поетики митця, яка виявилася у розумінні природи як вищого ідеалу, чіткій космогонічній схемі, метафоризації і антропоморфізмі природних явищ, у використанні ряду міфологем, символів, прийому психологічного паралелізму.

Ключові слова: пантеїстичний світогляд, поетична модель, міфологема.

Творчість Якова Щоголева давно вже відкрилась широкому українському загалу. Однак відразу вкажемо на недостатній рівень вивчення творів талановитого українського письменника, його постать і досі перебуває на периферії наукових досліджень. А на сучасному етапі трансформації національного літературознавчого дискурсу, коли міфопоетика набула нового актуального звучання, варто звернутись і до поетичного доробку цього непересічного митця.

В основі пантеїстичного світовідчуття Якова Щоголева, який продовжував і розви-

вав традиції Григорія Сковороди, лежить ідея гармонії всього органічного світу, що реалізована у створеній ним поетичній моделі світу. Ця модель базується на поєднанні культури стихій – першооснов буття. Така гармонія (власне, не можна забувати і про протиріччя, які завжди невідступно слідували за письменником) зумовлює мажорне змалювання метафоризованого Всесвіту (Божого світу, світових просторів) у творчості Якова Щоголева (поезії «Родина», «В степу», «Завірюха» тощо). Недаремно поет епіграфом до своєї збірки «Ворскло» взяв слова із Книги Іова: «Есть бо

дрегу надежда: еще бо посечено будет, паки процветет и леторосль его не оскудеет; еще бо состарееется в земли корень его, на камени же скончается стебло его, – от вони воды процветет, сотворить же жатву, яко же новосаженное» (глава XIV) [1, 8–9].

Центральною і визначальною у поетичному космосі Якова Щоголева постає стихія землі, яка є першопричиною і стрижнем буття. Завдяки їй існує усе живе: люди, тварини, рослини, птахи. Тому в широкому розумінні земля – єдиний живий організм, що об'єднує степову, лісову та інші системи. Про походження землі є різні легенди. За однією з них, «коли Бог творив землю, то спочатку варив її, потім ураз остудив, пухирі, які здійнялися, як земля кипіла, обернулися на гори, а проміжки між ними утворили долини» [3, 40]. За іншою легендою, «Бог творив землю не сам, а разом із лукавим, який пірнув на дно моря й виніс на гору пучку землі. Коли Бог її (землю) благословив, земля почала рости й зробилася такою, якою ми її маємо тепер. Лукавий не забув і для себе приховати трохи землі за нігті. Та з того праху не вийшло ґрунту, а постали плазуни, жаби і всі нечисті тварини, які й розлізлися по землі. Лукавий як заплаче... А з його сліз постали болота, трясовина, де тепер чорти водяться...» [3, 41].

За давніми уявленнями, земля народжує людей. Вона ж забирає людей після смерті назад у своє лоно. Величаючи її матір'ю, поет робить землю предметом схиляння, вищим оціночним критерієм, носієм коду пам'яті, здатною вбирати людський біль: «Для всякого народу / Ще одна є з книжок книжка, / Та, що ми зовем природа» [2, 225]; «Хто ж на землю впав без сили, / Щоб того нагодували, / Щоб того ви напоїли!»; «Наші ниви золотіють так, як сонце» [2, 227].

Із землею пов'язані інші стихії та їх вияви: вода (хвиля, море, озеро, річка, струмок, дощ), вогонь (сонце, блискавка, іскра), повітря (вітер, хмари). Природні стихії води, вогню, землі і повітря, незважаючи на відмінності й зовнішні протилежності якостей, знаходяться у глибокому зв'язку та взаємодії. Культура землі межує із стихією води, вони існують в одній площині, в одному вимірі, але відділені лінією берега. Водяна стихія взагалі була близькою авторові (як і степова, польова). Розви-

ваючи морську тему, започатковану Гомером, Овідієм, розвинуту В. Гюго, Г. Гейне, Дж. Байроном, О. Пушкіним, А. Міцкевичем, Т. Шевченком, Лесею Українкою, Яків Щоголев через поетичні образи хвилі і моря досить яскраво виражає ідею субстанційної єдності духовного бога і світу різноманітних матеріальних виявів. З водяним потоком пов'язується відчуття безмежжя, плинності, динамізму. Через стихію води поет намагається збагнути закони руху взагалі, сенс людського буття. Зв'язок стихії води із землею відбувається через життєдайний дощ або хвилі.

У поетичному світі Якова Щоголева вода в різних її іноформах найбільше взаємодіє із повітряною стихією. У центрі уваги митця символічне єднання повітряної і водяної стихії відбувається через накладення різних площин космосу: «...Сонце сяє, / Вітер з травами говоре; / Перед мною і за мною / Степ колишеться, як море. / А затихне вітер буйний, – / Степ, мов камінь, не двигнеться» [2, 225]; «Все летить, летить тернями, / Будяками, бур'янами, / По бескедам і ярам / В здобич беркуту й орлам» [2, 442]. Для досягнення картини цілісності всесвіту письменник використовує міфологему дзеркала («море й небо обійнялись»; «верцадло чисте тепло в млі» (верцадло – дзеркало, свічадо, люстро [3, 453]).

Символ гармонійного поєднання землі і повітря є невід'ємним елементом казки життя, змальованої у поезіях Якова Щоголева.

Статичний вияв повітря у формі неба доповнюється динамічними іноформами вітру, хмар, які контактують із землею безпосередньо (вітер), чи опосередковано (хмари через дощ). Автор малює стихію повітря як активну (руйнівна сила вітру) і як всюдисущу (на землі і в небесах).

Одна із основних стихій міфомислення набуває у творчості поета амбівалентного значення: вогонь як посланець божий, як символ самопожертви, духовності, як любовна пристрасть тощо. Вогонь у вигляді сонця чи іншого світила (місяця, зорі) існує в одній площині з повітрям, вписуючись в опозицію світла і темряви, що є основою добового циклу в природі. У поетичній картині світу, створеній Яковом Щоголевым, різні площини світового простору з'єднуються світовою віссю. Земля і небо, верх і низ нанижуються на верти-

каль райдуги, дерева чи іншої рослини, гори, сонячного променя, місячну стрічку. Споглядає і пильнує світовий порядок «всевидящее око».

Людина усвідомлюється поетом як елемент космогонічної схеми, маленька органічна частина космосу, яка прагне дорівнятися і злитися з природою. Цей нерозривний зв'язок є доміантою у творчості Якова Щоголева. Поет доволі часто констатує: «Проліта мій вік, як буйний / Вітер понад морем» [2, 55]; «Туман з поля підійметься / Й сонечко прогляне; / Минується негодонька й доленька настане» [2, 61]; «Вітре буйний, непощадний! / Маєш силу ти велику: / Через степ, діброви й море / Дмеш і крутишся одвіку» [2, 163].

Підкреслюючи цілісність світобудови і причетність одиничних речей до цього світового цілого, сутність якого божественна, автор висловлює пантеїстичну ідею пізнання цілого через одиничне і навпаки (море – хвиля, дерево – лист, всесвіт – людина).

Концепцію сутнісної єдності Бога, світу і людини поет підтверджує тезою: «Земля – моя, і я в землі людина». Згідно з антропософією Якова Щоголева, людина і Бог знаходяться в дуже тісній взаємодії і взаємозумовленості: Бог є духовним прообразом людини, а людина – чуттєво-предметним образом, подобою Бога. Людина є вищим проявом божественної суті, вона містить у собі весь світ, тому своє покликання поет вбачає в оспівуванні природи як джерела натхнення, як дивної казки, мрії, дзеркала, в якому відображається людське життя і через призму якого осмислюється. Використовуючи прийом психологічного паралелізму, символічні образи, Яків Щоголев показує конфлікт внутрішнього я.

У творчості письменника простежується календарна еволюція, що має витoki в космогонічній схемі міфопоетичних традицій. Він поетизує весну («Весна», «Квітка», «Веснянка», «Травень», «Гаївки»), літо («Степ», «Рута», «Літній ранок»), осінь («Осінь», «На чужині», «Жниво», «Горішки», «Косарі», «Нива», «Листопад»), зиму («Колядка», «Зимній ранок», «Зимній шлях», «Захистя»). До того ж, за кожною порою закріплене певне значення.

Своє сприйняття сенсу людського буття, його основних моментів Яків Щоголев будує на

бінарних опозиціях. Контрасти властиві поезіям «Орел», «Хата», «Бурлаки», «Навзаході», «По закону», «Щастя».

Персоніфікація сил природи, фольклорні мотиви, які трансформовані в тонкі нюанси людських почуттів і настроїв, діалектика людського переживання створюють полотно ліричної поеми «Чередничка».

Пантеїстична віра у духовність, божественність природи, предметів і явищ у Якова Щоголева породжує їх одухотворення і персоніфікацію. Природа як єдина змінна стихія наповнюється богами. Через засвоєння світоглядних ідей слов'янської міфології у письменника відбувається трансформація природних явищ в антропоморфні вияви їх як язичницьких богів («Покинутий хутір», «Обручка», «Могильщик», «Ніч під Івана Купала», «Барвінкова стінка», «Ворожіння», «Старовина», «Марєво», «Бранка», «Масниця», «Вовкулака»).

Ціла галерея міфічних створінь із давньої української міфології (Лісовик, Русалка, Водяник, Купайло, Вовкулака) введена у поетичних творах Якова Щоголева. Ці таємничі духи втілюють у собі космічну гармонію і злагоду, примирення добра і зла.

Цілісної довершеності образ Мавки, Русалки, Лоскотарочки набуває у баладі «Лоскотарочка», написаній на основі старих вірувань. Уникаючи глибокого психологічного аналізу, автор все ж наголошує на демонічній суті цих образів. У баладі людський і демонологічний світи не протистоять один одному: русалка є погубленою «бідною сиротою».

У розумінні природи як вищого ідеалу, чіткій космогонічній схемі, метафоризації і антропоморфізмі природних явищ, у використанні ряду міфологем, символів, прийому психологічного паралелізму виявилася пантеїстична основа поезики Якова Щоголева.

Список використаної літератури

1. Книга Іова. Глава XIV // Новый Завет и Псалтырь. — М. : The Gideons International, 2012. — С. 7—9.
2. Щоголев Я. І. Поезії / Я. І. Щоголев. — К. : АКОект, 2005. — 512 с.
3. 100 найвідоміших образів української міфології. — К. : ТОВ «Автограф», ТОВ «Книжковий дім «Орфей», 2006. — 460 с.

А. И. АТРОШЕНКО, Н. С. ДЬЯЧЕНКО

**ИДЕЯ ГАРМОНИИ ВСЕГО ОРГАНИЧЕСКОГО МИРА
В ПОЭТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА**

В статье рассматривается идея гармонии мира в поэтической модели Якова Щоголева. Определяется пантеистическая основа поэтики, которая проявилась в понимании природы как высшего идеала, четкой космогонической схеме, метафоризации и антропоморфизме природных явлений, в использовании ряда мифологем, символов, приемов психологического параллелизма.

Ключевые слова: пантеистическое мировоззрение, поэтическая модель, мифологема.

A. ATROSHENKO, N. DYACHENKO

**IDEA OF GARMONY TOTAL ORGANIC WORLD IN POETIC MODEL
OF YACOB SHCHEGOLEV**

The article reveals the idea of harmony of the world in poetic model of Yacob Shchegolev. Pantheistic basis of poetics of the artist is determined that appeared in the understanding of nature as the highest ideal, exact cosmological scheme, metaphor and anthropomorphism of natural phenomena, in use a number of myths, symbols, methods of psychological parallelism.

Key words: pantheistic worldview, poetic model, mythologema.

Стаття надійшла до редколегії 11.12.2013 р.

УДК 821.161.2-141 (Н. Білоцерківець)

Л. С. АЧКАН

**ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХЕТИПНОГО
ОБРАЗУ ВОГНЮ У ТВОРЧОСТІ Н. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ**

Проаналізовано у творчості Наталки Білоцерківець архетипний образ вогню, що має три форми вираження: земну, небесну та підземну. Виявлено специфіку інтерпретації архетипного образу вогню. Акцентовано особливості творчої манери поетеси.

Ключові слова: архетипний образ, лірика, метафора, персоніфікація, символ, метонімія.

Лірика Н. Білоцерківець є одним з найяскравіших явищ української поезії II половини ХХ – початку ХХІ століть, її самобутність великою мірою визначається творчими пошуками покоління вісімдесятників. У творчості цього покоління поезія відзначається надзвичайно складною метафорикою, не перенесенням ознак одного предмета на інший, а органічною «трискладовістю» сучасного інтелекту, який тримається на первинно-людських, органічно-природних (традиційних) і цивілізаційних засадах. Філософська наснаженість поезій спонукає визнати безперечно вищість духовних поривів ліричної героїні щодо оточення, пріоритет ідеалу над дійсністю.

Творчість Наталки Білоцерківець розглядали у своїх працях К. Москалець, Л. Яновська, В. Моренець, аналізуючи поезії в контексті епохи вісімдесятників. Проте питання поетикальних особливостей архетипного образу вогню ще не були предметом літературознавчих студій.

У міфології вогонь – одна з основних стихій світобудови, яка є первинним матеріалом

космогенезу. Вогняна стихія має протилежні властивості: очищувальна, цілюща, руйнівна і згубна; водночас вогонь уособлює стійкість суспільства та домашнього вогнища, виступає покровителем сім'ї, початком, що об'єднує світ богів, громаду людей і кожна родину. Зазвичай вогонь у народі співвідносять із чоловічим, легким, духовним початком [9, 34]. Українці вогонь вважали «чистим і святим», у давнину визнавали «святість вогню». У «Повчанні Кирила Філософа» вказано, що все на землі підкоряється вогню [10]. За спостереженням Є. Мелетинського, він може втілюватися в різних іпостасях: небесний, жертковний, підземний [9, 34].

Авторський стиль поезії Н. Білоцерківець характеризується своєрідним естетико-експресивним відтінком, глибоко-психологічними настроями та переживаннями ліричної героїні, образною ємністю і прозорістю синтетичного узагальнення. Поетика віршів акумулює в собі майстерний синтез асоціативного зчеплення образного змісту та метафорики з прямим зображенням дійсності. У художній